

משמע שהפגם הוא בזריקה, ויש אומרים שהדבר שנוי במחלוקת בירושלמי.

כשם שמחשבתו מועילה לפסול בפסח ובחטאת – כך היא מועילה בשאר הקדשים שלא יעלו לבעליהם (רוב האחרונים, על פי ההשוואה לשינוי בעלים).

דעת תוס' שהשוחט על מנת לקבל שלא לשמה – כשר, כשם שמחשבה זו אינה מועילה בפיגול ובישנוי בעלים, והמאירי חולק בדבר, שכשם שבקבלה עצמה מועילה מחשבת שלא לשמה – כך גם בשוחט על מנת לקבל שלא לשמה.

בשוחט על מנת להקטיר שלא לשמה נקטו רוב האחרונים שאינו פוסל, וכן מפורש בירושלמי, והר"י מלוניל חולק בדבר.

פיגול למחשבת פסול: אילו שחטו לשמו לקבל דמו שלא לשמו – שמא אינו כשר? שחטו שלא לשמו לקבל דמו לשמו – פסול. פירושים שונים נאמרו על משפט זה, ההפוכים במסקנתם⁸. עוד נאמר שם: "אילו שחטו שלא לשמו להקטיר אימוריו לשמו שמא אינו פיגול?! שחטו לשמו להקטיר אימוריו שלא לשמו – כשר", כדעת המשנה למלך.

סיכום

לדעת ר' יוחנן, והלכה כמותו, העושה עבודה וחושב בה לעשות עבודה אחרת שלא לשמה, כגון השוחט על מנת לזרוק שלא לשמה – פסול, כפי שמצאנו במחשבת פיגול ובמחשבת שינוי בעלים. הדעה המקובלת באחרונים היא, שהפסול משום שהשחיטה נחשבת כשלא לשמה. ברמב"ם

מערכה טו. הפסח שנשחט בערב פסח בשחרית שלא לשמו (יא,ב-יב,א)

שלא לשמו – רבי יהושע מכשיר כאילו נשחט בשלושה עשר (דהיינו שלא בזמנו); בן בתירא¹ פוסל כאילו נשחט בין הערביים. שני טעמים נאמרו בגמ' לדעת בן בתירא: רבי אושעיא מפרש, שלדעתו כל היום של ארבעה עשר בניסן ראוי להקרב הפסח, ולא רק אחר חצות, ומה שנאמר בתורה: "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים" (שמות יב,ו) פירושו: ביום שבין שני ערבים, ליל י"ד וליל ט"ו. לפיכך פסל את הפסח שלא לשמו בשחרית, כדין פסח בזמנו שלא לשמו. לפי זה, המחלוקת מוסבת גם על פסח שנשחט לשמו, שכן בתירא מכשירו, ונקטה המשנה "שלא לשמו" להשמיע רבותא בדעת ר' יהושע². ר' יוחנן מפרש אחרת: בן בתירא סובר כדעה המקובלת, ש"בין הערביים"

בברייתא לעיל (ח,ב) נאמר, שקרבן פסח בזמנו, אם נשחט לשמו – כשר, ושלא לשמו – פסול; ואילו קרבן פסח בשאר ימות השנה דינו הפוך: אם נשחט לשמו – פסול, שכן זהו קרבן פסח שלא בזמנו, ואם נשחט שלא לשמו – כשר, שכן כשנשחט שלא לשמו נעקר ממנו שם פסח ודינו כשלמים.

הסוגיה כאן דנה בשוחט את הפסח בבוקר ערב פסח, לשמו או שלא לשמו, האם דינו כשאר ימות השנה.

מחלוקת התנאים וטעמיה

המשנה אומרת: "הפסח ששחטו בשחרית בארבעה עשר

בר' שמעון: כך היה ר' יהודה בן בתירא אומר בכל הפסולין" (אך בגמ' מנחות ו,ב לא "ר' יהודה"). עוד מצינו בגמ' בבבא מציעא (נח,ב): "רבי יהודה בן בתירא אומר: אף המוכר סוס וסיף וחיטום במלחמה אין להם אונאה", ולאורה הדברים מתאימים לשיטת "בן בתירא" שהתיר מכירת סוס לגויים. ובירושלמי (פסחים פ"ד ה"ג) נאמר במפורש על עניין זה: "בן בתירא מתיר בסוס. לא אמר ר' יודה אלא בסוס זכר" (ובמקבילה בירושלמי ע"ז פ"א ה"ו: "לא אמר בן בתירא"). עוד מצינו הקבלה בין ר' יהודה בן בתירא בבבלי יומא ו,א לבין "בן בתירא" שתמא בירושלמי ביומא פ"א ה"א. נראה, אפוא, שאין כוונת הגמ' בתענית לומר שכל "בן בתירא" הוא ר' יהושע, אלא רק את זו האמורה שם הוכחה להעמיד כך (ובירושלמי בתענית פ"א ה"ב מובאת גם הברייתא בתענית בשם ר' יהודה בן בתירא). וכך נקט ב'הליכות אלי' (לר' שלמה אלגזי, סימן קפז), שהגמ' שם העמידה כך מדוחק, ובסתמא הוא ר' יהודה (אבל בספרו "בין שמועה" על הליכות עולם, סוף שער ראשון, נקט ר' שלמה אלגזי כדעת הרמב"ם).

עדיין יש לדון איזה ר' יהודה בן בתירא הוא האומר כאן, שכן מצינו שהיו לפחות שני תנאים בשם זה, האחד בזמן הבית (פסחים דף ג,ב) והשני מתלמידי ר' עקיבא (תוספתא נזיר פ"ה ה"ג, שדן עם ר' מאיר), ובזבחי אפרים כאן הסתפק בזה.

2. לכאורה עדיף היה להשמיע כח דהיתרא של בן בתירא, וכנראה משום שאין הלכה כמותו העדיפה המשנה להשמיע את דעת ר' יהושע (עיי' תוס' ד"ה הגה א'). בירושלמי בפסחים פ"ד ה"ו אומר ר' אלעזר בשם ר' אושעיא שלדעת חכמים במשנה שם כל היום של ערב פסח אסור במלאכה על פי הכתוב: "בארבעה עשר יום לחודש פסח לה" (במדבר כח,טז), ממנו משמע שכל היום הוא "יום פסח". יש שפירש שר' אושעיא לשיטתו כאן (חיבת הקודש כאן).

8. בפני משה פירש את המשפט כפשטות הלשון, על שלא לשמו, והרישא כדברי תוס', שהשוחט על מנת לקבל שלא לשמו כשר, והסיפא עוסקת במצב הפוך, ששחט שלא לשמו על מנת לקבל לשמו, ופסול מפני שהשחיטה היתה שלא לשמו. הקושי בפירוש זה הוא, שהמשפט נועד להדגים את החילוק בין פיגול לפסול (בדומה למשפט הבא על הקטרה), ופיגול מאן דכר שמה? לפיכך פירש בקרן אורה, ש"שחטו לשמו לקבל דמו שלא לשמו" פירושו – לקבל דמו חוץ לזמנו, וכשר מפני שמחשבה על הקבלה אינה מפגלת, ואילו בסיפא הגיה: "שחטו לשמו לקבל דמו שלא לשמו פסול", וזה במחשבת שלא לשמו ממש, ופסול שלא כדברי תוס', וזהו החילוק בין פיגול לפסול.

1. זהותו של "בן בתירא": הגמ' בתענית (ג,א) מביאה ברייתא ובה דברי "בן בתירא", והגמ' מקשה על סתירה בינה לבין ברייתא אחרת בשם ר' יהודה בן בתירא, ולפיכך העמידה: "תהא בר' יהושע בן בתירא", ומסבירה שנקרא סתם "בן בתירא" בטרם נסמך. הרמב"ם בהקדמתו למשנה (פרק ששי) כתב שסתם "בן בתירא" הוא ר' יהושע בן בתירא, ומקורו בגמ' בתענית (ספר יוחסין, ערך בן בתירא).

אולם רש"י ותוספות (פסחים קח,א ד"ה נימא) והרמב"ן (מלחמות ה' סוף פסחים סוף פרק שלישי) והאור זרוע (הל' פסחים ס' רכב) כתבו שכן בתירא שבמשנתנו הוא רבי יהודה בן בתירא, וכך מצינו בעוד ראשונים לגבי משניות אחרות בהן נזכר "בן בתירא" סתם (ספר התרומה הל' שבת ס' רמה ורא"ש שבת פ"ו ס' יג, לגבי המשנה בשבת פט"ז מ"א ומ"ג; סמ"ג לאוין סה לגבי המשנה בעבודה זרה פ"א מ"ו: "בן בתירא מתיר בסוס"). כמה ראיות לדבר: במשנה במנחות פ"א מ"ב: "קמץ בשמאל – פסל, בן בתירא אומר: יחזיר ויחזור ויקמץ בימין", ובתוספתא שם (פ"א ה"ט): "קמץ בשמאל – פסול. בן בתירא אומר: יחזיר ויחזור ויקמץ בימין. אמר ר' אלעזר

ברם, בירושלמי בפסחים (פ"י ה"א) נאמר, שרבי נמנע מלאכול חמץ בערב פסח כל היום, על פי דעת ר' יהודה בן בתירא. ופירושו ראשונים (רמב"ן במלחמות סוף פרק שלישי בפסחים) שהכוונה לדעת בן בתירא כאן, וכפירוש ר' אושעיא שלדעתו הפסח קרב כל היום⁴. נמצא, אפוא, שאכן לדעה זו כל היום אסור בחמץ⁵.

פסק ההלכה

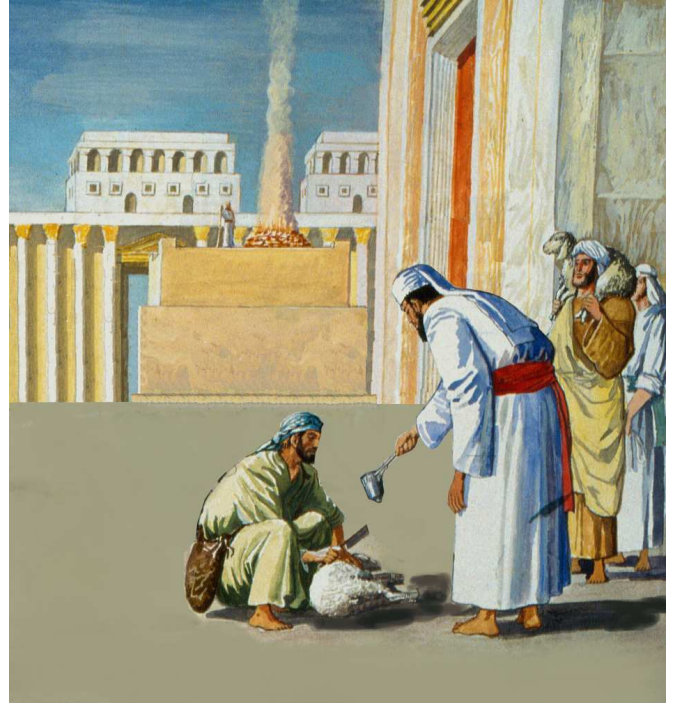
הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין טו, יא-יב) פוסק כבן בתירא: "הפסח ששחטו במחשבת שינוי השם... פסול... במה דברים אמורים? ששחטו בזמנו שהוא יום ארבעה עשר בניסן, אפילו שחטו בשחרית במחשבת שינוי השם – פסול, אבל אם שחטו בלא זמנו במחשבת שלא לשמו – כשר... פסח ששחטו לשמו בארבעה עשר קודם חצות – פסול, לפי שאינו זמנו". זאת על פי פירוש ר' יוחנן, שהפסח בשחרית לשמו פסול, ובכל זאת פסול גם שלא לשמו. כך גם פירוש ופסק בפירוש המשנה.

מלשון הרמב"ם משתמע שהפסול בפסח בשחרית שלא לשמו הוא כדין פסח בזמנו שלא לשמו, מחמת מחשבת שינוי השם הפוסלת בו. הדבר תמוה, שכן מחשבה מועילה לפסול רק בקרבן הראוי (גמ' להלן כו, ב), ומכיוון שבשחרית טרם הגיע זמנו – מסתבר שטעם הפסול משום שהוא פסח שלא בזמנו, ושינוי השם לא הועיל לעוקרו מפני ש"מקצתו ראוי" כדברי הגמ', ולא משום פסח שלא לשמו (הערת הגר"ז כאן)⁶.

הראב"ד השיגו: "זהו כבן בתירא, ור' יהושע מכשיר", ומשמע שרוצה לומר שראוי לפסוק כר' יהושע, וכן פסק המאירי (פסחים קח, א)⁷. טעמו של הראב"ד שהכריע כר' יהושע, מפני שהוא "מרא דתלמודא" יותר מבן בתירא (כסף משנה שם). בליקוטי הלכות סייע לפסק זה מהגמ' במנחות (מז, ב) שאומרת בפשטות: "והרי פסח קודם חצות, דאינו כשר לשמו וכשר שלא לשמו".

בדעת הרמב"ם כתב הכסף משנה, שפסק כבן בתירא משום שאמוראים נושאים ונותנים בשיטתו. טעמים נוספים לדבר: בברייתא נאמר שרבי השיב וסייע לבן בתירא, והרי "הלכה כרבי מחברו" (ברכת הזבח), וכן כתב רש"י (יב, א ד"ה

הוא רק מחצות היום והלאה, ופסל את הפסח בשחרית שלא לשמו כאילו היה זה זמנו, מפני שהוא ראוי להישחט בו ביום, ומקצת יום זה ראוי לו. הגמ' דוחה את סברת ר' אושעיא, הן משום שקשה לפרש כדבריו את המושג "בין הערביים", והן משום שבברייתא מסביר רבי את דעת בן בתירא כפירושו של ר' יוחנן³.

שחיטת קרבן פסח בבוקר י"ד (ראה את כיוון הצל, ממזרח העזרה). מסקנת הגמרא שהכל מודים שזמן זה אינו ראוי לקרבן פסח, ומחלוקת התנאים היא האם השוחטו שלא לשמו הפך אותו לשלמים כשרים.

בירור דעת רבי אושעיא: האם בן בתירא מתיר לשחוט את הפסח בשחרית לכתחילה?

תוס' בפסחים (קח, א ד"ה נימא) אומרים, שגם לפי רבי אושעיא, בן בתירא אינו מכשיר פסח בשחרית לשמו אלא בדיעבד, אבל לא לכתחילה, משום שאסור לשחוט את הפסח בעוד החמץ קיים, ככתוב: "לא תזבח על חמץ דם זבחי" (שמות כג, יח). זאת, בהנחה שבן בתירא מודה שהחמץ מותר עד חצות היום.

שמדאורייתא מותר עד חצות – אין להקריב לכתחילה בשחרית.

6. הגר"ז מצייין שיש נפקא מינה בין הטעמים, שאם משום פסח שלא בזמנו – טעון עיבור צורה (ראה תוס' להלן קג, ב ד"ה ומודה רבי), ואם משום מחשבת שינוי השם – ישרף מיד (הגר"ז בזה לשיטתו בהבנת פסול שלא לשמה, ראה לעיל מערכה ב בשם רש"י במנחות מח, ב ד"ה ותעובר והערה 12).

7. המאירי שם כתב שטעמו של בן בתירא הוא שהכשיר את הפסח כל היום (על פי הסוגיה שם, שהזכירה רק את דעת ר' אושעיא), ותמה על סתירת הרמב"ם, שכתב שהפסח בשחרית פסול לשמו ובכל זאת פסול גם שלא לשמו; וקושייתו תמוהה לאור הסוגיה כאן.

3. במכילתא פרשת בא על הפסוק "בין הערביים" משתמע כר' אושעיא: "בן בתירא אומר: בין הערבים שחטו, תן ערב לשחיטתו, תן ערב לאכילתו", עיין ביאור הגר"א והמלבי"ם שם. עיין גם בתוספתא בפסחים פ"ט ה"ו ובחסדי דוד שם.

4. יש בכך קושי, שכן רבי בגמ' כאן נוקט כדעת ר' יוחנן, ולדברי הירושלמי נצטרך לומר שרבי השיב לר' יהושע על פי סברתו, כפי שהציעו תוס' כאן (ד"ה ואם איתא) לפרש (מנחת יהודה).

5. כן הקשה הרש"ש בפסחים על תוס'. בשו"ת יביע אומר ח"א או"ח סי' כה תירץ שתוס' מודים שבן בתירא אסר את החמץ כל היום מדרבנן, אבל מכיוון

סיכום

הפסח ששחטו בשחרית בארבעה עשר בניסן שלא לשמו – רבי יהושע מכשיר, שכן נעקר ונעשה שלמים, ובן בתירא פוסל. מסקנת הגמ' כר' יוחנן, שאף בן בתירא מודה שהפסח נשחט בין הערביים בלבד, ובכל זאת בשחרית פסול שלא לשמו, ואין עקירתו מועילה להחשיבו כשלמים, משום שמקצת היום ראוי לפסח.

להלכה פסק הרמב"ם כבן בתירא, והראב"ד כר' יהושע, וכן דעת המאירי.

שאינן) שרבי סובר כבן בתירא⁸. בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ד סי' כט פרק יד) חזק דעה זו על פי לשון הברייתא לעיל (ח,ב): "פסח בזמנו – לשמו כשר, שלא לשמו פסול; ובשאר ימות השנה – לשמו פסול, שלא לשמו כשר", ולא נקטה "שלא בזמנו", ומשמע שהפסח בשחרית פסול שלא לשמו (ויש לדחות, שהברייתא ניסחה באופן השווה לשתי הדעות, כדי שלא להיכנס למחלוקת)?

הדלקת הנרות בין הערביים (יא,ב)

הדלקת המנורה כוללת שתי מצוות: הטבת הנרות והדלקתם. על פי הדעה המקובלת בראשונים, הטבת הנרות נעשתה בבוקר בלבד, והיא כוללת את ניקוי המנורה משאריות ההדלקה הקודמת והכנתה להדלקה בין הערביים. הדלקת הנרות נעשתה בין הערביים בלבד, והנרות דלקו במשך כל הלילה. לשיטת הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין ג,י-יב) הדלקת הנרות נעשתה גם בבוקר.

הדלקת הנרות בין הערביים היא העבודה האחרונה בסדר היום במקדש, והיא נעשית דרך כלל בסמוך לשקיעת החמה, אם כי היא כשרה בכל "בין הערביים", מחצות היום והלאה. יש אומרים שהיא נעשית גם בלילה. להרחבה על ההדלקה וההטבה זמנם עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכות כ-כא.

מערכה טז. 'דיחוי בבעלי חיים' - קרבן שבעליו נשתמדו או נשתטו (יב,ב)

ונפסל לעולם, וזאת, גם אם לאחר מכן בטלה סיבת האיסור להקריבו¹. הסוגיה כאן עוסקת במקרה שבו הקרבן נאסר

קיים דין כללי בקרבנות, שאם לאחר הקדשת הקרבן הוא נאסר להקרבה מטעם כלשהו – הרי הוא נדחה

היכל' למסכת יומא, מערכה קמח). על פי דרכו הביא מקור לפסק הרמב"ם בנדון דידן, שכן המשנה בפסחים (פ"ה מ"ג): "שחטו קודם חצות פסול" על כרחך כדעת בן בתירא, שבערב פסח שחרית לא מועילה עקירה.

1. אבל אם בעודו חולין היה פסול, ועבר פסולו ואז הוקדש – בוודאי אין בכך פגם.

8. תוס' (יא,ב ד"ה הגה אי) כתבו שבן בתירא הוא דעת יחיד, אך זאת לפי הפירוש שהכשיר שחיטת הפסח בשחרית.

9. הצ"ח (פסחים ס,ב) חידש בדעת הרמב"ם שפסח אינו טעון עקירה, ואם שחטו בכל ימות השנה, אפילו לשמו, הרי הוא שלמים כשרים (לדיון בשיטתו עיין 'שערי